

วิเคราะห์สถานะและบทบาทของสตรีกับความมั่นคงของพระพุทธศาสนา*
AN ANALYTICAL STUDY ON STATUS AND ROLES OF WOMEN
TOWARDS THE STABILITY OF BUDDHISM

เสพบัณฑิต โห่งบัณฑิต

Sebandit Hnongbundit

พิสิฐ โคตรสุโพธิ์

Phisit Kotsupho

พระครูพิพิธสุตาทรร

Phrakrupiphitsutatorn

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiangmai campus, Thailand

E-mail: mcu.sebandit@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสถานะและบทบาทของสตรีสมัยพุทธกาล และหลังพุทธกาล 2) เพื่อศึกษาสถานะและบทบาทของสตรีสมัยปัจจุบัน และ 3) เพื่อวิเคราะห์สถานะและบทบาทของสตรีกับความมั่นคงของพระพุทธศาสนา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรคือภิกษุณีและอุบาสิกาทั้งสมัยพุทธกาลและสมัยปัจจุบัน กลุ่มตัวอย่างเลือกจากกลุ่มที่มีผลงานโดดเด่นด้านการสร้างความมั่นคงให้กับพระพุทธศาสนา เป็นการสืบค้นจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสสและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวบรวมข้อมูลด้วยการจดบันทึกและคัดลอกข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลตามคำถามวิจัย คือ 1) สตรีสมัยพุทธกาลแสดงบทบาทต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาลักษณะใด 2) สตรีสมัยปัจจุบันแสดงบทบาทต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาอย่างไร และ 3) สตรีมีอิทธิพลต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาอย่างน้อยเพียงใด ผลการวิจัยพบว่า 1) สถานะและบทบาทของสตรีกลุ่มตัวอย่างสมัยพุทธกาล มีความหลากหลายของชาติกำเนิดและสังคม แต่มีการสร้างความมั่นคงให้กับพระพุทธศาสนาเช่นกัน ลักษณะการสร้างความมั่นคงสมัยพุทธกาลกับหลังพุทธกาลแตกต่างกัน แต่คล้ายกัน คือ สตรีสมัยพุทธกาลมี 3 ลักษณะ ได้แก่ 1.1) มีส่วนร่วมบัญญัติพระวินัย 1.2) เผยแผ่พระพุทธศาสนา และ 1.3) สร้างถาวรวัตถุ 2) สตรีสมัยหลังพุทธกาลมี 3 ลักษณะเช่นกันแตกต่างกันแต่เพียงลักษณะแรก คือ การชำระและรักษาพระวินัย ส่วนที่เหลือมีความเหมือนกัน ซึ่งรูปแบบลักษณะที่ 1 เป็นกลไกการสร้างความมั่นคงภายใน ส่วนลักษณะที่เหลือ

* Received 16 April 2021; Revised 24 April 2021; Accepted 8 May 2021

เป็นกลไกสร้างความมั่นคงภายนอกให้กับพระพุทธศาสนา และ 3) สถานะทางชาติกำเนิดและสังคมของสตรีส่วนใหญ่เป็นบุคคลระดับชั้นผู้นำ ความมั่นคงของพระพุทธศาสนาทั้งภายในและภายนอก บางส่วนเกิดจากสถานะและการแสดงบทบาทของสตรีกลุ่มตัวอย่างมาจนทุกวันนี้

คำสำคัญ: สถานะ บทบาท สตรี ความมั่นคง พุทธศาสนา

Abstract

The objectives of this research article were 1) to study the status and roles of women in the Buddhist era and after the Buddhist era, 2) to study the status and roles of women in the present time, and 3) to analyze the status and roles of women and the stability of Buddhism. It is a qualitative research. The population is nuns and nuns, both in modern and modern times. The subjects were selected from those with outstanding achievements in building stability to Buddhism. It is a search from the Tripitaka, an commentary on Dika Anudika Pakornwiset, and related researches. Collect information by taking notes and copying them. The data were analyzed according to the research question: 1) What role did Buddhist women play in the stability of Buddhism, 2) How women in modern times play a role in the stability of Buddhism, and 3) How much influence do women have on the stability of Buddhism. The results of the research were as follows: 1) the status and roles of the sample women, there were found the diversity of families and social origins but they also made the stability of Buddhism. In terms of pattern for establishing stability in Buddhism, in the Buddha's time and after, it was discovered the difference and similarity. That is to say, women in the Buddha's time are divided into three personalities viz., 1) participated in the monastic order provision, 2) propagated Buddhism and 3) created Buddhist religious places. 2) as for women in the post-Buddha's time, there were three personalities as well, the unique difference obtains the first, they cooperated in the revised and preservation of Buddhist monastic order. The rest of the personalities were the same as the above mentioned. The first character model is considered as a mechanism for building an internal stability, the rest as an external stability mechanism toward Buddhism and 3) Regarding the family status and social of women, most of them were the elite and very important person in the countries. They were the role model for developing decisions to perform the wholesomeness as well. However, some of

the stability of Buddhism, both internal and external, was due to the status and role of the sample women until today.

Keywords: Status, Role, Women, Stability, Buddhism

บทนำ

การทรงไว้ รักษาไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา เป็นหน้าที่หลักของพุทธบริษัท 4 ได้แก่ 1) ภิกษุ หรือ นักบวชชาย 2) ภิกษุณี หรือ นักบวชหญิง 3) อุบาสก หรือ คฤหัสถ์ชายผู้นั่งใกล้ศาสนา และ 4) คฤหัสถ์หญิงผู้นั่งใกล้ศาสนา หลักปฏิบัติของสาวกแต่ละศาสนา พระศาสดาจะเป็นผู้บัญญัติไว้ในหลักคำสอนหรือหลักปฏิบัติของสาวก ซึ่งพุทธศาสนาก็เป็นเช่นนั้น พระพุทธเจ้าตรัสหลักปฏิบัติไว้สำหรับสาวกอย่างชัดเจน สำหรับภิกษุ ภิกษุณี พระองค์ตรัสไว้เป็นหลักบัญญัติจตุรพิธพรหมแห่งการปกครองของชาวโลกทั่วไป เรียกว่า วินัย หรือ หลักปฏิบัติของนักบวชเพศชายและหญิง เรียกว่า คิหิปฏิบัติ หรือ หลักปฏิบัติของคฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือนเพศชายและหญิง เพื่อให้สาวกมีหลักในการปฏิบัติตนอย่างถูกต้อง (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550)

สาวกสตรีเพศกลุ่มแรกเรียกว่า ภิกษุณี กำเนิดภิกษุณีมาจากพระนางมหาปชาบดีโคตมี พร้อมด้วยสาภิกยานีบริวาร 500 นาง ตัดสินใจโกนผมนุ่งห่มผ้ากาสายะเดินทางไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าที่เมืองเวสาลีด้วยความอุตสาหะ พระเถระอานนท์เป็นผู้อาสาขอประทานอนุญาตให้สตรีบวชแต่พระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาตให้สตรีบวชโดยง่ายเมื่อทรงอนุญาตพระองค์กำหนดให้ภิกษุณีต้องประพฤติจตุรพิธพรหม 8 ประการ (วิ.มหา. 2/410/387) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ห้ามบวชพร่อง คือ 1) ภิกษุณีแม้อุปสมบทตั้ง 100 ปี ก็ต้องแสดงการระต่อภิกษุแม้อุปสมบทในวันนั้น 2) ภิกษุณีจะต้องอยู่จำพรรษาในอาวาสที่มีภิกษุอยู่ 3) ภิกษุณีจะต้องถามอุโบสถและฟังโอวาทของภิกษุสงฆ์ทุกครั้งเดือน 4) ภิกษุณีจำพรรษาแล้วต้องปวารณาในสงฆ์ทั้งสองฝ่าย 5) ภิกษุณีต้องอาบัติสังฆาทิเสสแล้วต้องประพฤติมานัตปักษ์หนึ่งในสงฆ์สองฝ่าย 6) ภิกษุณีต้องอุปสมบทในสงฆ์สองฝ่าย 7) ภิกษุณีไม่พึงตำหนิภิกษุไม่ว่ากรณีใด ๆ ก็ตาม 8) ภิกษุณีไม่พึงสอนภิกษุให้เปิดโอกาสให้ภิกษุสอนตน กระนั้นนางมหาปชาบดีโคตมีก็รับคำสอนและประพฤติตนจนได้รับการอุปสมบท และมีภิกษุณีแพร่หลายต่อมา จนประชาชนยุคสมัยที่ถูกศึกษภาพสตรีต่างก็ยอมรับในการประพฤติปฏิบัติของเธอเหล่านั้นในที่สุด (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555)

สาวกสตรีเพศกลุ่มที่สอง เรียกว่า อุบาสิกา หรือคฤหัสถ์ผู้นั่งใกล้ศาสนา การปฏิบัติตนของสาวกสตรีเพศกลุ่มที่สอง เป็นประเด็นที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปให้ความสำคัญน้อยมากตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน จากการศึกษาค้นคว้ามีการกล่าวอ้างหลักปฏิบัติของสาวกฝ่ายสตรีเพศค่อนข้างน้อยย้อนถึงพุทธกาลในอินเดียประเทศ สังคมเลือกปฏิบัติต่อสตรีอย่างไม่เป็นธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้า ว่าด้วยเรื่องอริยสัจของชีวิต เกี่ยวกับเรื่องกรรมและสังสารวัฏ ทำให้

ทัศนคติของสังคมที่มีต่อสตรียุคนั้น เปลี่ยนแปลงตามคำสอนว่าด้วยเรื่องกฎแห่งกรรมที่พระองค์ทรงสอนไว้นั้น คำสอนของพระพุทธองค์ได้ปลงล้างความเห็นผิดของประชาชนผู้นิยมพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การฆ่าสัตว์บูชาขี้ฉะ เป็นต้น พระองค์ทรงนำเสนอสังฆธรรมอันแท้จริง ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ถูกต้องตามธรรมชาติ ซึ่งช่วยปลดปล่อยความไม่เป็นธรรมต่อสตรีในสมัยนั้น และช่วยให้สตรีได้เรียนรู้ธรรมชาติและสิทธิเสรีภาพของชีวิตแห่งตนเองได้

อย่างไรก็ตามความเป็นบุรุษ ความเป็นสตรีอาจไม่เกี่ยวข้องกับการเป็นปัจจัยที่ทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคง แต่สถานะชาติกำเนิดและบทบาทที่สังคมมอบให้อาจเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อความมั่นคงของพุทธศาสนา ซึ่งบางครั้งถ้าเรามิมองแค่เพียงความมีความเป็นในบุรุษหรือสตรีก็อาจทำให้เรามองข้ามสิ่งเหล่านี้ไป การศึกษาเกี่ยวกับสถานะและบทบาทจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อให้เข้าใจว่าสถานะและบทบาทมีความสำคัญต่อการพัฒนาองค์กร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานะและบทบาทของสตรีสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล
2. เพื่อศึกษาสถานะและบทบาทของสตรีสมัยปัจจุบัน
3. เพื่อวิเคราะห์สถานะและบทบาทของสตรีกับความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย (Research Design) ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) คือ การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study)
2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง (Population and Sample) การวิจัยเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ คือ ศึกษาเอกสาร (Documentary Study) เป็นหลัก ประชากรที่กำหนดจึงเป็นกลุ่มสตรีทางพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาลมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนการกำหนดกลุ่มตัวอย่างนั้น เป็นการกำหนดแบบเจาะจง (Specific designation) ซึ่งผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์ (Criteria) ของการศึกษาครั้งนี้ โดยแยกเป็น 2 ช่วง คือ 1) สมัยพุทธกาล และ 2) สมัยหลังพุทธกาล ซึ่งทั้งสองช่วงกำหนดกลุ่มตัวอย่างทั้งฝ่ายบรรพชิตและฝ่ายอุบาสิกา โดยมีเกณฑ์กำหนดคุณสมบัติกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้มีความเป็นเอตทัคคะ มีสถานะและบทบาทที่มีส่วนสร้างความมั่นคงให้กับพระศาสนาอย่างยิ่งยวด (กิตติ วัฒนสมมหาตม์, 2544); (สุเทพ พรหมเลิศ, 2553)
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย (Tools of research) เป็นการค้นคว้าและจัดบันทึก รวมถึงการคัดลอกข้อความที่ต้องการการอ้างอิงจากสื่อต่าง ๆ
4. การนำเสนอ (Presentation) เป็นการรวบรวมข้อมูลที่ได้แล้วนำมาจัดเก็บเป็นไฟล์สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อการนำเสนอแบบพรรณนาต่อไป
5. วิเคราะห์ข้อมูล (Data analysis) วิเคราะห์ตามกรอบสถานะและบทบาท ที่มีผลสอดคล้องสืบเนื่องให้เกิดความมั่นคงของพุทธศาสนา

ผลการวิจัย

การศึกษาวิเคราะห์สถานะและบทบาทของสตรีกับความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ผู้วิจัย
จักพรรณนาผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ละข้อ ดังนี้

1. ศึกษาสถานะและบทบาทของสตรีสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล ซึ่งมี
คำถามวิจัย ว่า สตรีสมัยพุทธกาลแสดงบทบาทต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในลักษณะ
ใด ผลการวิจัยพบว่า สตรีสมัยพุทธกาลกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย : กลุ่มบรรพชิต ได้แก่ พระ
มหาปชาบดีเถรีผู้รัตตัญญู พระเขมาเถรีผู้มีปัญญา พระอุบลวรรณาเถรีผู้มีฤทธิ์พระปฎาจารย์
เถรีผู้ทรงพระวินัย พระธรรมทินนาเถรีผู้เป็นธรรมกถึก พระภัททากัจจानาเถรีผู้ทรงอภิญา
พระกีสาคโคตมิเถรีผู้ทรงจีวรเศร้าหมอง และกลุ่มอุบาสิกา ได้แก่ นางวิสาขาผู้เป็นทายิกานาง
ขุชุตตราผู้แสดงธรรม และนางสุปเปียผู้ถวายของอันเลิศ ซึ่งกลุ่มตัวอย่างเหล่านี้มีความ
หลากหลายของชาติกำเนิดและสังคม แต่มีการสร้างความมั่นคงให้กับพระพุทธศาสนาเช่นกัน
โดยลักษณะการสร้างความมั่นคงสมัยพุทธกาลมี 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) มีส่วนร่วมบัญญัติพระ
วินัย 2) เผยแผ่พระพุทธศาสนา และ 3) สร้างถาวรวัตถุ อธิบายความว่า

1.1 การมีส่วนร่วมในการบัญญัติพระวินัย

กลุ่มตัวอย่างสมัยพุทธกาลทั้งบรรพชิตและอุบาสิกา มีส่วนร่วมเป็น
ต้นบัญญัติ และการบัญญัติพระวินัยสำหรับภิกษุณีและอุบาสิกา มีอยู่มากมายหลาย เช่น พระ
นางปชาบดีโคตมิเถรี กรณีเป็นต้นบัญญัติในการอุปสมบทภิกษุณีด้วยครุธรรม 8 ประการ หรือ
กรณีเป็นผู้ทูลถามพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับสิกขาบทของภิกษุณี ควรปฏิบัติอย่างไรในสิกขาบทที่
เหมือนและไม่เหมือนกับของพระภิกษุ ได้รับคำตอบว่าพระผู้มีพระภาคตรัสให้ภิกษุณีปฏิบัติใน
สิกขาบททั้งที่เหมือนและนอกเหนือจากของพระภิกษุตามที่พระองค์ได้บัญญัติไว้แล้ว หรือ เช่น
พระนางอุบลวรรณาเถรี กรณีที่นางถูกข่มขืนในกระท่อม จึงทำให้เป็นเหตุให้มีบัญญัติให้
ภิกษุณีห้ามอยู่ในป่าโดยปราศจากพระภิกษุ เป็นต้น หรือทางฝ่ายอุบาสิกา เช่น นางวิสาขา
เป็นผู้มีส่วนร่วมในการให้มีบัญญัติการถวายผ้าอาบน้ำฝน หรือพัทวิ เป็น อันเป็นเหตุให้พุทธ
ศาสนาปฏิบัติตามจนมีความมั่นคงมาจนถึงปัจจุบัน เช่นนี้ถือว่าเป็นส่วนร่วมในการบัญญัติพระ
วินัย เช่น การบัญญัติพระวินัยสำหรับพระสงฆ์ ขออนุญาตให้พระสงฆ์ทั้งสองฝ่าย สามารถรับ
สิ่งของที่สมควรได้ เช่น พัดโบตาล แส้ไต้ยุง พระวินัยสำหรับพระสงฆ์ เช่น อนียต 2 เป็นต้น

1.2 การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

กลุ่มตัวอย่างสมัยพุทธกาล มีการได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาอยู่หลาย
เหตุการณ์ เช่น พระเขมาเถรี ป่าวประกาศความที่ตนหมดความกำหนัดในกามทั้งปวงและความ
ที่ตนทำกิจเสร็จแล้ว ซึ่งพระนางเป็นพระมเหสีของพระเจ้าพิมพิสาร เป็นบุคคลชั้นนำของรัฐ ซึ่ง
เป็นเหตุให้มีบุคคลผู้เชื่อนางและอุปสมบทตามอย่างมากมาย หรือเช่น พระนางปฎาจารย์เถรีผู้
ทรงพระวินัย แม้นางไม่ได้เป็นต้นบัญญัติพระวินัย แต่นางเป็นผู้ทรงพระวินัย ซึ่งนับว่าเป็นผล
ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและสร้างความมั่นคงให้กับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง หรือเช่น

กรณีนางวิสาขามหาอุบาสิกา ตอนที่นางย้ายไปสู่ตระกูลสามี ซึ่งพ่อสามีนับถือลัทธิอื่น นางก็ทำให้พ่อสามียอมรับนับถือพระพุทธศาสนาจนได้ นับว่าเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้เช่นกัน หรือแม่พระธรรมทินนาเถรีผู้ธรรมกถิก เก่งด้านการแสดงธรรมเป็นสื่อบุคคลให้เกิดความมั่นคง และการเผยแผ่พระสัทธรรมมาจนปัจจุบัน หรือแม่แต่พระภิกษุทาทากัจจานาเถรีหรือพระยโสธราเถรีผู้เป็นใหญ่ในหมู่ภิกษุณี ปกครองภิกษุณี 100,000 รูป หลังพระนางปราบตินพิพาน นางจึงได้ช่วยพระศาสนาเผยแผ่พระสัทธรรมอยู่เนื่อง ๆ

1.3 การสร้างถาวรวัตถุ

สตรีในกลุ่มตัวอย่างสมัยพุทธกาล มีการสร้างถาวรวัตถุในพระพุทธศาสนามากมาย เช่น นางวิสาขามหาอุบาสิกา นับเป็นสื่อบุคคลที่สร้างความเชื่อมั่นในการทำทานมาจนปัจจุบัน นางสร้างวัดบุพพารามถวายพระพุทธเจ้า นางบริจาคปัจจัยสร้างวัดบุพพาราม รวมยอดงบประมาณ 29 โกฏิ หรือประมาณ 227 ล้านบาท จำแนกเป็นซื้อที่ดินจำนวน 9 โกฏิ สร้างกุฏิสงฆ์ วิหาร และอุโบสถภายในวัด จำนวน 9 โกฏิ จัดงานฉลอง 9 โกฏิ นางเป็นผู้มีปัญญา และมีศรัทธาโดยแท้ นับเป็นมหาถาวรวัตถุที่สร้างความมั่นคงภายนอกให้กับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง นางวิสาขาส่งเสริมสนับสนุน และอุปถัมภ์บำรุง พุทธบริษัท 4 โดยเฉพาะ พระภิกษุสงฆ์ทั้ง 2 ฝ่าย ซึ่งลักษณะของการส่งเสริมและอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาของนางนั้น มี 2 ลักษณะ คือ 1) อุปถัมภ์ทางร่างกายให้ภิกษุสงฆ์ ด้วยปัจจัย 4 เพื่อให้มีสุขภาพที่แข็งแรง มีสุขภาพพลานามัยที่พร้อมปฏิบัติธรรม 2) อุปถัมภ์ด้วยความคิดริเริ่มที่จะช่วยเหลือให้ภิกษุสงฆ์ทั้ง 2 ฝ่าย ได้เป็นอยู่อย่างผาสุก เช่น การขอพร 8 ประการ เป็นต้น

2. ศึกษาสถานะและบทบาทของสตรีสมัยปัจจุบัน สตรีสมัยปัจจุบันแสดงบทบาทต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา 3 ลักษณะเช่นเดียวกับสมัยพุทธกาล แตกต่างเพียงลักษณะแรก คือ การชำระและรักษาพระวินัย ส่วนลักษณะที่เหลือนั้นมีความเหมือนกัน ซึ่งรูปแบบลักษณะที่ 1 เป็นกลไกการสร้าง ความมั่นคงภายใน ส่วนลักษณะที่เหลือ เป็นกลไกสร้างความมั่นคงภายนอกให้กับพระพุทธศาสนา

รูปแบบลักษณะที่ 1 เป็นกลไกการสร้าง ความมั่นคงภายใน หมายความว่า การชำระและรักษาพระวินัยนี้ เป็นกลไกสำคัญในการสร้างความมั่นคงภายใน อธิบายว่า การทำสังคายนา การจัดการเรียนการสอน ทรงจำพระวินัย หลักธรรมคำสอน จัดให้มีการเรียน ศึกษาพระบาลี นี้เป็นการสร้างความมั่นคงในรูปแบบภายใน คือ ในความเป็นพระพุทธศาสนา แต่ลักษณะการเผยแผ่หรือการสร้างถาวรวัตถุให้กับพระพุทธศาสนานั้น ก็เป็นกลไกในการสร้างความมั่นคงภายนอก ซึ่งทั้งสองอย่างนี้ต้องผสมผสานกันอย่างลงตัวจึงจะทำให้เกิดความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาโดยแท้จริง

3. วิเคราะห์สถานะและบทบาทของสตรีกับความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ซึ่งมีคำถามวิจัยว่า สตรีมีอิทธิพลต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนามากน้อยเพียงใด ผลการวิจัยพบว่า สตรีในสมัยพุทธกาลและสมัยปัจจุบันมีอิทธิพลต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาอย่าง

ยิ่ง ก่อนจะทราบถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับอภิติพล พึงทราบนิยามความมั่นคงของพระพุทธศาสนาเสียก่อน

3.1 ความมั่นคงภายในพระพุทธศาสนา

ความมั่นคงภายใน หมายถึง การที่พระพุทธศาสนา มีพระวินัย มีหลักธรรมคำสอน มีหลักการทางพิธีกรรม มีการเรียนการสอน ทรงจำพระวินัย พระธรรม มีนักบวชผู้ศึกษาธรรมจนบรรลุ ก่อให้เกิดมีผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา อย่างนี้เรียกว่าความมั่นคงภายใน

3.2 ความมั่นคงภายนอกพระพุทธศาสนา

ความมั่นคงภายนอก หมายถึง บุคคลผู้มีศรัทธาในพุทธศาสนาแล้ว เป็นผู้ช่วยข่วยในการทำกุศล ก่อให้เกิดการทำกุศลกรรมเป็นถาวรวัตถุขึ้นในพระพุทธศาสนา อำนวยความสะดวกหรืออุปถัมภ์ค้ำชูให้พุทธศาสนาดำเนินเป็นไปอย่างเห็นได้ชัดเป็นรูปธรรม เช่น การถวายที่สร้างวัด การสร้างวัด อาราม วิหาร เจดีย์ สิ่งอำนวยความสะดวกให้กับพระพุทธศาสนา อย่างนี้เรียกว่าความมั่นคงภายนอก

3.3 ความมั่นคงภายในสมัยพุทธกาล

ในสมัยพุทธกาลนั้น มีปรากฏกุศลธิดาเข้าบวชในพุทธศาสนาจำนวนหลายแสนรูป ซึ่งสร้างความมั่นคงให้เกิดขึ้นทั้งกายบุคคลและภายในพระพุทธศาสนาด้วย กิจกรรมวัตรปฏิบัติคือการการฟังธรรมและการปฏิบัติธรรม เพียรเพ่งเผากิเลสให้สิ้นไป ก่อให้เกิดความมั่นคงของพุทธศาสนาขึ้นภายใน เพราะว่า เมื่อบุคคลมีการปฏิบัติและมีความสำเร็จอันเกิดจากการปฏิบัติ ย่อมส่งผลให้ทั้งตัวบุคคลและตัวพระพุทธศาสนานั้นได้รับการการันตีว่าเป็นศาสนาแห่งความหลุดพ้นได้จริง ยิ่งทำให้ตัวพุทธศาสนาไร้ข้อกังขาสงสัยได้

สมัยพุทธกาล พระพุทธองค์สร้างโครงสร้างของพระพุทธศาสนาไว้อย่างครบถ้วน คือ มีพระวินัย พระธรรม และมีสาวกผู้พิสูจน์คำสอนอย่างมากมายทำให้ความมั่นคงภายในสมัยพุทธกาลมีเต็มเปี่ยมอย่างแน่นอน

3.4 ความมั่นคงภายนอกสมัยพุทธกาล

เมื่อมีพุทธบริษัท 4 เกิดขึ้นแล้ว ทำให้เขาเหล่านั้นมีความพยายามสร้างความมั่นคงภายนอก อันได้แก่ พุทธสถาน เช่น วัด วิหาร เจดีย์ กุฏิ และสำนักสงฆ์ เป็นต้น ให้เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล

3.4.1 วัดเวฬุวัน สร้างถวายโดยพระเจ้าพิมพิสาร อยู่กรุงราชคฤห์ วัดเวฬุวันมหาวิหารหรือพระวิหารเวฬุวันกถินทนิวาปสถาน เป็นอารามแห่งแรกในพระพุทธศาสนา

3.4.2 วัดนิโครธาราม สร้างถวายโดย เจ้านิโครธ แห่งศากยวงศ์ อยู่กรุงกบิลพัสดุ์

3.4.3 วัดเชตวันาราม สร้างถวายโดยอนาถปิณฑิกเศรษฐี อยู่เมืองสาวัดดี วัดเชตวันมหาวิหาร หรือวัดพระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐีเป็น อาราม ที่สร้างโดยท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี

3.4.4 วัดอัมพตการาม สร้างถวายโดยจิตตคฤหบดี อยู่เมือง มัจฉกิสันตะ

3.4.5 วัดชีวกัมพวัน สร้างถวายโดยหมอชีวกโกมารภัจ อยู่กรุง ราชคฤห์

3.4.6 วัดบุพพาราม สร้างถวายโดยนางวิสาขา อยู่เมืองสาวัดดี วัดบุพพารามมหาวิหาร

3.4.7 วัดโฆสิตาราม สร้างถวายโดยโฆสกเศรษฐี อยู่กรุง โกลัมพี โฆสิตาราม เป็นวัดที่ท่านโฆสกเศรษฐีสร้างถวายพระพุทธเจ้า และภิกษุสงฆ์

3.4.8 วัดกุกกุฎาราม สร้างถวายโดย กุกกุฎเศรษฐี อยู่กรุง โกลัมพี อยู่ไม่ห่างไกลจากวัดโฆสิตาราม

3.4.9 วัดปาวาริการาม สร้างถวายโดยปาวาริกเศรษฐี อยู่ กรุงโกลัมพี

3.4.10 วัดอัมพปาลี สร้างโดยนางอัมพปาลี โสภณีนีแห่ง เมืองเวสาลี

การสร้างถาวรวัตถุพุทธศาสนสถานเช่นนี้ เป็นการสื่อให้เห็น ความเป็นจริงว่า สตรีในพุทธศาสนาสมัยนั้นไม่ว่าจะเป็นภิกษุณี หรืออุบาสิก

3.5 ความมั่นคงภายในสมัยหลังพุทธกาล

หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้วนั้น องค์ประกอบหลัก 3 อย่าง คือ ศาสดา คำสอน และสาวก นั้นขาดหายไปอย่างหนึ่ง คือ ศาสดา การพยายามสร้างความมั่นคงภายในให้กับตัวบุคคลเพื่อรักษาพุทธศาสนาให้มั่นคงภายในเหลือเพียงองค์ประกอบ 2 อย่าง คือ คำสอนกับสาวก ส่วนพุทธศาสนสถานนั้นเป็นสร้างขึ้นเป็นองค์แทนแห่งพระศาสดา ก็ถูกนำแนวคิดนี้มาใช้ จึงมีการก่อสร้างเจดีย์ต่าง ๆ อันเป็นองค์ระลึกถึงศาสดาขึ้น และมีการอุปสมบทให้กุลบุตรกุลธิดาอย่างมากมาย ทำให้เกิดความมั่นคงต่อบุคคล ส่วนคำสอนที่เป็น องค์ประกอบที่ 2 นั้น สาวกจัดให้มีการสังคายนา เพื่อให้เกิดความมั่นคงสืบต่อไปได้นานเท่า นาน

มีการทำสังคายนาคำสอนของพระพุทธเจ้า มี 9 ครั้ง โดย 3 ครั้งแรก เหล่าสาวกหลังพุทธกาลทำในประเทศอินเดีย หลังจากนั้น ครั้งที่ 4-7 จำนวน 4 ครั้งนี้ ทำใน ประเทศศรีลังกา และ 2 ครั้งสุดท้ายกระทำในประเทศไทย การสังคายนาทั้ง 9 ครั้ง การมีพระ วินัย พระธรรมคำสอน และนักบวชเกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นความมั่นคงภายใน

การที่สตรีทางพุทธศาสนาพยายามสร้างความมั่นคงภายนอกให้เกิดขึ้นสมัยหลังพุทธกาล มีปรากฏเป็นหลักฐานที่ชัดเจน คือ

พ.ศ. 234 พระนางสังฆมิตตาเถรีเดินทางจากอินเดียไปเกาะลังกา ขณะที่พระมหินท์เถระผู้เป็นพี่ชายอยู่ที่นั่นก่อนแล้ว สองพี่น้องได้ช่วยกันวางรากฐานพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองในเกาะลังกามาแต่บัดนั้นโดยพระสังฆมิตตาเถรีได้ให้การอุปสมบทแก่สตรีชาวลังกาที่ประสงค์จะบวชเป็นจำนวนมาก ภิกษุณีสงฆ์ได้เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็วพระราชดำริต้องสร้าง ภิกษุณีปัสสย คือ วัดสำหรับภิกษุณีอยู่พำนักขึ้นต่างหาก พระสังฆมิตตาได้สั่งสอนและอบรมเหล่าภิกษุณี และสตรีชาวลังกาให้มั่นคงในพระพุทธศาสนา

พ.ศ. 1202 พระนางจามเทวี ก็พยายามสร้างความมั่นคงภายนอกด้วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่เมืองลำพูน พระนางนิมนต์พระมหาเถระ 500 รูป เชิญหมู่ปะขาวเบญจศีล 500 คน บัณฑิต 500 คน ฯลฯ จากเมืองละโว้ไปสร้างบ้านสร้างเมืองใหม่พร้อมกันนี้พระนางยังได้เชิญพระพุทธรูปสำคัญมาด้วย 2 องค์ คือ 1) พระแก้วขาวซึ่งว่ากันว่า เป็นองค์เดียวกับที่ประดิษฐาน ณ วัดเชียงมั่นจังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบัน 2) พระรอดหลวง ซึ่งประดิษฐานที่วัดมหาวันจังหวัดลำพูน

พระนางเดินทางมาถึงเมืองทริภุชชัยแล้ว สุทเวทฤๅษีและสุกพันตฤๅษี จึงกระทำพิธีราชาภิเษกพระนางขึ้นเป็นกษัตริย์แห่งทริภุชชัย ทรงพระนามว่า “พระนางเจ้าจามเทวี บรมราชนารี ศรีสุริยวงศ์ องค์บดินทร์ปิ่นธานีทริภุชชัย” ในรัชกาลของพระองค์นั้น นครทริภุชชัยมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่ง พระพุทธศาสนาได้รับการทำนุบำรุงอย่างดี ตามตำนานได้กล่าวว่า พสกนิกรสร้างวัดจำนวน 2,000 แห่ง โดยพระนางจามเทวีสร้างวัดประจำเมืองขึ้น 4 วัดเป็นพุทธปรกาการ ได้แก่

3.5.1 วัดอาพัทธาราม ปัจจุบัน คือ วัดพระคง เป็นพุทธปรกาการอารักขาประจำทางฝ่ายทิศเหนือ

3.5.2 วัดอรัญญิกรัมมาราม ปัจจุบัน เป็น วัดร้างตอนแก้ว ตั้งอยู่บริเวณโรงเรียนชุมชนบ้านเวียงยองเป็นพุทธปรกาการอารักขาประจำทางฝ่าย ทิศตะวันออก

3.5.3 วัดมหาสัตตาราม ปัจจุบัน คือ วัดสังฆาราม (ประตูสี่) เป็นพุทธปรกาการอารักขาประจำทางฝ่ายทิศใต้

3.5.4 วัดมหาวนาราม ปัจจุบัน คือ วัดมหาวัน เป็นพุทธปรกาการอารักขาประจำทางฝ่ายทิศตะวันตก

ในยุคปัจจุบันนี้ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร มหาวชิราลงกรณวรราชภักดี สิริกิจการิณีพิริยพัฒน์ รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี

พระองค์มักได้รับพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้เสด็จเป็นผู้แทนพระองค์ เพื่อเป็นองค์ประธานในพิธีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น พิธีเวียนเทียนที่พุทธมณฑล เนื่องในวันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา เป็นต้น

พระองค์ทรงริเริ่มให้มีการฟื้นฟูประเพณีฉลองวันวิสาขบูชา ซึ่งเป็นประเพณีที่เคยมีขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยได้ทรงประกาศเชิญชวนให้พุทธศาสนิกชนร่วมกันจุดโคมประทีป และส่งบัตรอวยพรที่มีข้อธรรมะ เพื่อเป็นการพุทธศาสนิกชนทั่วไปได้ทราบถึงประวัติและความสำคัญของวันวิสาขบูชา รวมทั้ง ยังเป็นเครื่องเตือนใจให้ระลึกถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยพระองค์ยังได้พระราชทานโคลงข้อธรรมะเพื่อให้กระทรวงวัฒนธรรมพิมพ์แจกแก่พุทธศาสนิกชนในบัตรอวยพรวันวิสาขบูชาด้วย และพระองค์ยังทรงพระราชดำริให้ธรรมสถานแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจัดงานเทศน์มหาชาติรายยาวขึ้น ซึ่งเป็นการเทศน์มหาชาติตามรูปแบบที่ถูกต้องตามตำรับหลวง เพื่อชี้้นำให้คนไทยได้เข้าใจในคุณค่าของเรื่องมหาชาติ และประเพณีการเทศน์มหาชาติที่สืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งโบราณกาล พระราชกรณียกิจที่สำคัญประการหนึ่ง คือ พระองค์ยังทรงเป็นแม่กองในการซ่อมแซมวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพื่อให้สำเร็จทันงานพระราชพิธีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 200 ปี ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2525 ซึ่งงานบูรณปฏิสังขรณ์ในครั้งนี้ประสบปัญหาล่าช้า เนื่องจากงบประมาณน้อย รวมทั้งขาดแคลนช่างในสาขาต่าง ๆ เป็นต้น พระองค์ทรงบูรณะวัดท่าสุทธาราม จังหวัดอ่างทอง และทรงสร้างพระอุโบสถขึ้นใหม่เพื่อเป็นพระราชกุศลในโอกาสเจริญพระชนมายุครบ 3 รอบ และทรงรับวัดนี้ไว้ในพระราชอุปถัมภ์ด้วย

พระองค์เป็นประธานในการเปิดงานสัปดาห์พระพุทธศาสนา และเป็นองค์ประธานในการมอบรางวัลที่เกี่ยวกับผู้บำเพ็ญประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา เช่น การมอบรางวัลเสมาธรรมจักร การมอบทุนการศึกษาให้กับนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรมทั่วประเทศ เป็นต้น พระองค์เป็นผู้อุปถัมภ์คำบูชาบารุงพระพุทธศาสนาอย่างเห็นได้ชัด เป็นแบบอย่างให้ข้าราชการบริพารสนใจในพระพุทธศาสนา อันเป็นศาสนาหลักของไทย เห็นได้จากการเสด็จเป็นองค์ประธานวางศิลาฤกษ์ ยกช่อฟ้า ไบระกา หรือเททองหล่อพระพุทธรูป หรือกิจกรรมอันเนื่องด้วยพุทธศาสนา แสดงให้เห็นว่าพระองค์มีพระหฤทัยเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา และมีความขวนขวายในการสร้างกุศลกรรมอยู่ตลอดเวลา

นอกจากพระองค์จะเสด็จไปเป็นประธานงานทางพุทธศาสนาอยู่ตลอดเวลาแล้ว พระองค์ยังทรงอุปถัมภ์ในการสร้างวัดอีกด้วย ยกตัวอย่างเช่น วัดสิรินธรเทพรัตนาราม เป็นวัดที่อยู่ในพระราชูปถัมภ์ ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นวัดราษฎร์ ตั้งอยู่เลขที่ 26 หมู่ 7 ตำบลอ้อมใหญ่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

ความมั่นคงของพระพุทธศาสนาทั้งภายในและภายนอกเหล่านี้ ล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นจากการเพียรพยายามจากกลุ่มตัวอย่างสตรีพุทธสายเถรวาท โดยสถานะและบทบาทของสตรีเหล่านั้น ส่วนใหญ่มีความเป็นผู้มีชื่อเสียง (Famous person) เป็นบุคคลระดับ

สังคมชั้นผู้นำ (Elite) เป็นผู้มีอิทธิพลสำคัญต่อแผ่นดิน (Importance person) เป็นบุคคลชั้นแนวหน้า (Leading person) มีความเป็นบุคคลได้รับความนิยม (Popular people) มีความเป็นใหญ่ในแผ่นดิน (Power man in country) สามารถเป็นแบบอย่าง (Model) ในการตัดสินใจทำสิ่งดีงามได้เป็นอย่างดี

อภิปรายผล

1. สถานะและบทบาทของสตรีในสมัยพุทธกาล เป็นการใช้ความสามารถจากสถานะและบทบาทของตนเองจากสถานะตามชาติกำเนิดและสถานะตามสังคมมอบให้เป็นไปเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและองค์กรเป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ อุทัย หิรัญโต การใช้สถานะและบทบาทให้เป็นประโยชน์นั้น เป็นการใช้ความสามารถและทักษะในการแสดงบทบาท (Role playing skills and capacities) ความสามารถเป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่เกิด ส่วนทักษะเป็นสิ่งที่เรียนรู้ใหม่ในภายหลังแต่ทั้งสองอย่างนี้เกี่ยวพันกันอย่างยิ่ง หากขาดความสามารถเป็นทุนเดิมทักษะก็ไม่อาจมีได้โดยง่าย ซึ่งตรงกับกลุ่มตัวอย่างที่มีสถานะและบทบาทที่มีอำนาจในการตัดสินใจ เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับพระพุทธศาสนา (อุทัย หิรัญโต, 2530)

แม้สถานะและบทบาทของสตรีสมัยหลังพุทธกาลจนถึงปัจจุบันก็เช่นเดียวกัน เป็นการใช้สถานะและบทบาทที่ตนมีจากชาติกำเนิดและสังคมมอบให้เพื่อแสดงออกมา ให้เป็นไปตามผลที่คาดหวังให้เกิดความดีงาม ซึ่งสอดคล้องกับ งามพิศ สัตย์สงวน ที่กล่าวว่าบทบาทหรือพฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้อยู่ในสถานภาพต่าง ๆ ไม่ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคม เพื่อให้ทั้งคู่สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้รวมทั้งสามารถคาดการณ์พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้ นั่นก็คือ สิ่งที่กลุ่มตัวอย่างแสดงตามบทบาทและสถานะที่ตนมีจนก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสังคมได้ตามความคาดหมายคือ ปรากฏความมั่นคงในพระพุทธศาสนา (งามพิศ สัตย์สงวน, 2547)

2. สถานะและบทบาทของสตรีสมัยปัจจุบัน สตรีทางพระพุทธศาสนาในปัจจุบันนับว่ามีบทบาทแสดงออกต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก บรรจบ บรรณรุจิพรรณนาว่า ความมั่นคงด้วยบทบาทของสตรีเริ่มตั้งแต่นางปชาบดีโคตมีสู้อุตสาหวิงวอนเป็นปฐมอุปสมบทภิกษุณี ก็เพื่อให้มีพุทธบริษัท 4 ครบจำนวน และเป็นฐานความมั่นคงให้เกิดภิกษุณีสี่สมา (บรรจบ บรรณรุจิ, 2539) จากสมัยพุทธกาลส่งไม่ต่อมายังสมัยปัจจุบัน การชำระความพระไตรปิฎกของสาวิการุ่นต่อมาหลังสังคายนาครั้งที่ 3 ซึ่งสอดคล้องกับ กฤษณา รักษาโฉมกล่าวว่า หลังสังคายนาครั้งที่ 3 แล้วเสร็จ มีการจัดส่งสมณะทูตไปในดินแดนต่าง ๆ 9 สาย จากนั้นมีการบวชกุลธิดา 3 สาย คือ 1) สายของพระโยนภธรรมรักขิตและคณะไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่อปรันตกชนบท พระโยนภธรรมรักขิตได้แสดงอัคคิกขันโธปมสูตร ให้ชาวอปรันตกชนบทฟัง มีผู้บรรลุลัทธิ กุลบุตรออกบวช 1,000 คน กุลธิดาออกบวช 6,000 คน

2) สายของพระโสณะและพระอุตระพร้อมด้วยคณะ มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สุวรรณภูมิ ได้แสดงพรหมชาลสูตร ให้ประชาชนฟัง มีผู้บรรลุลหกรรม 16,000 คน กุลบุตรออกบวช 2,400 คน กุลธิดาออกบวช 1,400 คน และ 3) สายพระมหินทและคณะ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ตัมพปณฺธิ (ศรีลังกา) ได้แสดงจุฬหัตถิปโทปมสูตร และหลังจากนั้นได้แสดงธรรมโปรดชาวลังกาเสมอ ๆ มีผู้บรรลุลหกรรมเป็นจำนวนมาก ภายหลังออกบวชเป็นจำนวนนับหมื่น พระนางอนุฬาเทวีและบริวาร 1,000 คนออกบวชเป็นภิกษุณีจากหลักฐานอรรถกถานี้ทำให้ทราบว่าภิกษุณีในช่วง 300 กว่าปีหลังพุทธกาลยังรุ่งเรือง มีกุลธิดาออกบวชเป็นภิกษุณี ถึงแม้ว่าสายของพระโยนภรรมาภิกษิตและสายของพระโสณะและพระอุตระไม่ได้บันทึกว่ากุลธิดาบวชเป็นภิกษุณี แต่ได้นำสายของพระมหินทมาเป็นเกณฑ์การตัดสิน แสดงให้เห็นสถานะและบทบาทของสตรีต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน (ภุชญา รักษาโฉม, 2555)

นอกจากนี้ความมั่นคงภายในที่เกิดขึ้นกับตัวเองก่อนแล้วค่อยขยายไปสู่สังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดความมั่นคงของบุคคลการแสดงสถานะและบทบาทของกลุ่มตัวอย่าง เป็นการต่อยอดว่าบุคคลจะมีความมั่นคงได้ต้องมีองค์ประกอบหลายประการ เช่น สิทธิมนุษยชน คุณภาพชีวิตการศึกษาฐานะทางการเงินอนามัยชุมชนความไว้วางใจ ความรัก เป็นต้น สอดคล้องกับ พระมหาชินวัฒน์ แสงชาติ (2548) ที่กล่าวว่า การปฏิบัติศาสนกิจของภิกษุณีก็มีบทบาทสำคัญใน การเผยแผ่ศาสนา การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของภิกษุณีนี้ได้แยกประเด็นศึกษาบทบาทของภิกษุณี มี บทบาทด้านการปกครอง บทบาทด้านการเผยแผ่ บทบาทด้านการศึกษา บทบาทด้านสังคม สงเคราะห์และบทบาทด้านธำรงธรรมวินัย ภิกษุณีในสมัยพุทธกาลได้ปฏิบัติศาสนกิจเหมือนภิกษุสงฆ์ และสามารถพัฒนาศักยภาพทางปัญญาจนบรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดคือ นิพพานได้ นั่นหมายความว่าสตรีก็มีบทบาทในการสงเคราะห์ให้กับชุมชนได้ไม่น้อย ซึ่งเป็นเหตุปัจจัยให้เกิดความมั่นคงให้กับพระพุทธศาสนา (พระมหาชินวัฒน์ แสงชาติ, 2548)

3. สถานะและบทบาทของสตรีกับความมั่นคงของพระพุทธศาสนา เห็นได้ว่าความมั่นคง เป็นเรื่องที่มีปัจจัยและองค์ประกอบที่แตกต่างกันมากและหลายระดับมีความเกี่ยวข้องกับทุกประเด็น ทั้งการเมือง การปกครอง และศาสนา หากคณะบุคคลส่วนใด ดำเนินการโดยขาดการพิจารณาในลักษณะใดลักษณะหนึ่งอาจจะก่อให้เกิดการความล่อแหลมต่อความมั่นคงทั้งในองค์การของตน และสิ่งแวดล้อมขึ้นได้สังคมที่แตกแยกเอารัดเอาเปรียบขาดความสามัคคีทำให้บ้านเมือง เศรษฐกิจ สังคม และศาสนา ขาดความมั่นคงได้ (บรรจบ บรรณรุจิ, 2539)

ความมั่นคงอาจเกิดขึ้นได้จากความหลากหลายขององค์ประกอบเป็นเหตุสร้าง ความมั่นคง ในทางพระพุทธศาสนานั้นจะสร้างความมั่นคงอยู่ได้ต้องมีความหลากหลาย เพราะถ้าไม่มีความหลากหลาย เมื่อเกิดเหตุสุดวิสัยขึ้น เช่น การมีสงคราม เป็นต้น ย่อมทำให้ความมั่นคงนั้นสั่นคลอนได้ แต่เมื่อใดที่มีความหลากหลายของนิกาย ภาษา คัมภีร์ เพศ วัย ชนชั้น สถานะ บทบาท และเชื้อชาติ เมื่อมีภัยมา ความหลากหลายเหล่านี้จะสร้างความมั่นคงให้กับองค์พุทธศาสนาได้แน่นอน (พระมหาชินวัฒน์ แสงชาติ, 2548)

สรุป/ข้อเสนอแนะ

สถานะและบทบาทของสตรีกับความมั่นคงของพุทธศาสนาเถรวาท โดยรวมมีสถานะและบทบาทที่ชัดเจนต่อการสร้างความมั่นคงให้กับพระพุทธศาสนา มาตั้งแต่สมัยพุทธกาล เห็นได้จากการสร้างความมั่นคงให้กับตนเองก่อน จากนั้นค่อยสร้างเสริมและส่งเสริมให้เกิดความมั่นคงภายในอันได้แก่ การได้ร่วมสร้างพระวินัยบัญญัติ กฎระเบียบ พิธีกรรมต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความมั่นคงภายใน จากนั้นค่อยสร้างเสริมความมั่นคงภายนอกทางวัตถุ เช่น การสร้างวัด วิหาร เจดีย์ เป็นต้น แม้นในประวัติสมัยพุทธกาลจะมีกลุ่มตัวอย่างที่เป็นสตรีผู้สร้างวัดสองท่าน คือนางวิสาขาและนางอัมพปาลีเท่านั้น แต่เชื่อได้ว่าทุกวัดที่ปรากฏในสมัยพุทธกาลนั้น กลุ่มสตรีพุทธต้องมีส่วนร่วมอย่างแน่นอน เพราะส่วนใหญ่โดยสถานะนั้นมีความเป็นผู้มีชื่อเสียง (Famous person) เป็นบุคคลระดับสังคมชั้นผู้นำ (Elite) เป็นผู้มีความสำคัญต่อแผ่นดิน (Importance person) เป็นบุคคลชั้นนำ (Leading person) มีความเป็นบุคคลได้รับความนิยม (Popular people) มีความเป็นใหญ่ในแว่นแคว้น (Power man in country) สามารถเป็นแบบอย่าง (Model) ในการตัดสินใจทำสิ่งดีงามได้เป็นอย่างดี แม้ในสมัยหลังพุทธกาลก็เช่นเดียวกัน มีการทำสังคายนาอันเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนามั่นคงยิ่งขึ้น กลุ่มตัวอย่างที่อยู่ร่วมสมัยนั้นแม้ไม่มีปรากฏว่ามีส่วนร่วม แต่เชื่อได้อย่างแน่นอนว่าท่านต้องมีส่วนร่วมไม่ด้านใดก็ตามหนึ่ง เพราะสถานะและบทบาทของท่านในยุคนั้น เป็นผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจเข้าร่วมอยู่พอสมควรสถานะและบทบาทที่ได้รับทั้งจากชาติกำเนิดและสังคมมอบให้ นั้นเป็นสิ่งสำคัญต่อการสร้างความมั่นคงให้กับพระพุทธศาสนามาจนทุกวันนี้ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย คณะสงฆ์ไทยควรมีการศึกษาสถานการณ์ในอดีต เพื่อให้มีคณะกรรมการทำงานเฉพาะเรื่องความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ทั้งที่เป็นภายในและภายนอก ภายในตัวบุคคลและภายในองค์การพระพุทธศาสนา ภายนอกคือวัตถุสถานและภายนอกองค์การพระพุทธศาสนา เพื่อหาทางป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมถอยของพระพุทธศาสนา ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป จากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ มีบางประเด็นที่อยากทำให้มากกว่านี้ แต่ความจำกัดด้วยเหตุบางประการ ทำให้ผู้วิจัยไม่สามารถศึกษาค้นคว้าในเรื่องนั้นต่อได้ ดังนั้นในการวิจัยครั้งต่อไปอยากเสนอแนะให้มีการศึกษาอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับประเด็นสถานะและบทบาทของผู้นำองค์การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์

เอกสารอ้างอิง

- กฤษณา รักษาโฉม. (2555). สภาพปัญหาและแนวทางการเข้าถึงการศึกษาระดับสูงของแม่ชีไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- กิตติ วัฒนมะหัทม์. (2544). จามเทวี จอมนางทริภุชชัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.

- คณาจารย์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2550). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด นวสาส์น การพิมพ์.
- _____. (2555). วรรณคดีบาลี. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด นวสาส์น การพิมพ์.
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2547). การวิจัยเชิงคุณภาพทางมานุษยวิทยา. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บรรจบ บรรณรุจิ. (2539). ภิษุณี:พุทธสาวิกาครั้งพุทธกาล. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย.
- พระมหาชินวัฒน์ แสงชาติรี. (2548). ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของภิษุณีในสมัยพุทธกาล. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุเทพ พรหมเลิศ. (2553). คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 1. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อุทัย หิรัญโต. (2530). หลักการบริหารงานบุคคล. กรุงเทพมหานคร: ระพีชนา.